

Száma: 19-20/2008.

Előkészítők: Dombi György Ügyrendi és
Igazgatási Bizottság elnöke, Dr. Kiss Imre
aljegyző

Az előterjesztés törvényességi ellenőrzője:

Szűcsné dr. Sebestyén Irén jegyző

Előterjesztés *a kunhalmok védelméről*

Mottó:

„Ti vagytok a mi katedrálisaink”

Illyés Gyula

Hajdúnánás Városi Önkormányzat Ügyrendi és Igazgatási Bizottsága 2008. szeptember 8-i ülésén a 9. napirendi pont alatt tárgyalta az un. Rothadt elnevezésű kunhalom ügyét.

Dr. Csorvási István volt önkormányzati képviselő, az Ügyrendi Igazgatási Bizottság volt alelnöke a bizottság 2008. március 21-i ülésén jelezte, hogy tudomása van arról, hogy a Hajdúnánás-Tiszavasvári között lévő általa Rothadt halomként ismert kunhalmot ismeretlenek megrongálták, azt már részben elhordták.

Az Ügyrendi és Igazgatási Bizottság ekkor az 56/2008 (III. 21.) ÜIB Határozatával Dr. Csorvási Istvánt bízta meg, hogy az ügyben eljárjon, és helyszíni tapasztalatok alapján tegyen jelentést bizottság részére. Időközben a képviselő úr a mandátumáról lemondott, ezért a bizottság 2008. május 19-i ülésén úgy határozott, hogy a feladattal a polgármester útján a mezei őrszolgálat vezetőjét bízta meg.

Az Ügyrendi és Igazgatási Bizottság 108/2008 (V. 19.) ÜIB Határozata alapján megkereséssel éltem a Hajdúnánás Városi Önkormányzat Polgármestere Dr. Éles András felé, hogy bízta meg Török Róbertet a mezei őrszolgálat vezetőjét, hogy a Hajdúnánás-Tiszavasvári között lévő un. Rothadt halom elhordásával kapcsolatos ügygel, és a bizottság részére adjon tájékoztatást a helyszínen tapasztaltakról.

Az Ügyrendi és Igazgatási Bizottság 2008. szeptember 8-i ülésén 9. napirendi pont alatt tárgyalta meg a polgármester útján megküldött mezei őrszolgálat vezetőjének tájékoztatását.

A napirendi pont tárgyalása során a bizottság ülésén meghívottként jelen volt Török Róbert a mezei őrszolgálat vezetője, aki a polgármester által készített és a bizottság tagjai részére megküldött tájékoztatást szóban kiegészítette, szintén a Hajdúnánás-Tiszavasvári között lévő un. Lyukas elnevezésű kunhalomra vonatkozóan:

„A Lyukas halom Hajdúnánás Központjától É-i irányban 7,6 km-re található közvetlenül a megye határán. Neve utal arra, hogy a halmot többször megbolygatták a sírokat kirabolták A halom déli részének jelentős részét már elhordták. A halom északi része ép, rajta akácos állomány díszlik. A halom közepén kelet nyugati irányban egy kb. 1,5m széles és 20-25 m hosszú keresztirányú mély bevágás látható, amelyet munkagéppel okoztak az elmúlt években. A kitermelt földet elhordták. Ezzel a cselekménnyel a Lyukas halom pusztulását nagymértékben elősegítették.”

A mezei őrszolgálat vezetője az általa elmondottakat fényképfelvételeken is illusztrálta, így annak valódiságáról a bizottság tagjai is megbizonyosodtak.

A természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvény 23. § (2) bekezdése szerint e törvény erejénél fogva védelem alatt áll valamennyi kunhalom. Az 23. § (2) bekezdés alapján védett természeti területek országos jelentőségűnek minősülnek. A 23. § (3) bekezdése f) pontja értelmében a

kunhalom olyan kultúrtörténeti, kulturális örökségi, tájképi, illetve élővilág védelmi szempontból jelentős domború földmű, amely kimagasodó jellegével meghatározó eleme lehet a tájnak.

A területen mezőgazdasági tevékenységet folytat a Tedej Zrt. (4087 Hajdúnánás-Tedej Fő út 9. sz. vezérigazgató: Bódi László) gazdasági társaság.

A fenti tényállás alapján a természetkárosítás büntett elkövetésének megalapozott gyanúja állapítható meg, ezért kezdeményeztem ismertetlen tettes, vagy tettesek ellen a büntetőeljárás megindítását!

A bizottság ezt követően hosszasan tárgyalta a kunhalmok ügyét, melyekből Hajdúnánás határában még fellelhető mindegy 23 db. A kapott információk alapján (lásd: a Lyukas halom) olyan kép bontakozott ki, hogy ezen halmok melyek ugyan természetvédelem alatt állnak azonban ennek ellenére a megóvásukkal senki nem foglalkozik, azokat a földhasználók elszántsák, régészeti feltárásuk nem történt még. Az Ügyrendi és Igazgatási Bizottság ezért olyan határozatot fogadott el, hogy a kunhalmok megmentése érdekében készüljön előterjesztés a Képviselő-testület részére.

A 151/2008. (IX. 08.) számú ÜIB Határozat szerint az Ügyrendi és Igazgatási Bizottság a mezei őrszolgálat vezetőjének a Hajdúnánás-Tiszavasvári között található un. Rothadt halom egy részének elhordásával kapcsolatban, illetve a helyszínen tapasztaltakról adott tájékoztatóját elfogadta. Az Ügyrendi és Igazgatási Bizottság javasolta a képviselő-testület felé, hogy a következő képviselő-testületi ülésre (október hónapban) készüljön komplex előterjesztés a város határában fellelhető halmok védelme megmentése, illetve feltárása ügyében, konkrétan meghatározva, hogy az ügy érdekében milyen feladatok vannak.

Kultúrtörténeti kitekintés:

A kunhalom fogalma:

A kunhalmok mesterséges eredetű földtani képződmények (építmények), amelyek tájképi, régészeti, botanikai, zoológiai és kultúrtörténeti szempontból kiemelkedően értékesek, az Alföld nagytáj sajátos antropogén formakincsei. Kialakulásuk szempontjától függetlenül kunhalomnak tekintendők: a tell-telepek (lakódombok), a kurgánok (sírhalomok), az őrhalmok, a határhalmok és a laponyagok. Általában magasabb, árvízmentes hátakon, kiemelkedéseken, ártér felé eső szegélyeken, folyókanyarulatok közvetlen közelségében helyezkedtek, illetve helyezkednek el.

Keletkezésük ideje döntő többségben a réz- és bronzkor szakaszaival egyezik meg, kb. i.e. 2300-tól 750-ig (egyébiránt ez a gödörsíros temetkezési kultúra és a tell-telepek kialakulásának időpontjai is). Méretük változó; átmérőjük 20–90 méter, relatív magasságuk 0,5–12 méter, úgynevezett pajzsméretük 50–160 méter is lehet. Alaprajzuk többnyire a körhöz közelítő ovális alak, kúp vagy félgömbalakú képződmény. Számuk csak becsülhető, hajdan a Nagy-Magyarország területén belül mintegy negyvenezer lehetett belőlük az Alföldön, mára azonban 1300–1700 még esztétikai látványt nyújtó halom maradt. A civilizáció, az urbanizáció és a nagyüzemi gazdálkodási rendszer felerősödése folyamán különösen e századunk második felétől a halmok súlyos retorziót szenvedtek el. A természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvényben országos védettséget kaptak.

A halmok funkciói, halomtípusok

Funkciók szerinti csoportosítás:

Ahány halom, annyi elképzelés létezik céljaik megtételésében. Ennek több oka is van, de a legelső ezek közül az, hogy ezek a híres, de mégis ismeretlen kiemelkedések sohasem voltak semmilyen tudomány elsőszámú, vagy legalábbis igen fontos célpontjai, kutatási témái. Vannak elsődleges funkciók és másodlagosak. Az elsődlegesek a közvetlen célra mutatnak rá, a másodlagosak pedig

arra, hogy mennyi meglepő élethelyzetben használták őket a történelem során. Ezek a funkciók a kutatások hiánya miatt sokszor csak feltételezések, melyek valószínűsége tág határon belül mozog. Fel kell tehát itt hívni a következőkre a figyelmet:

- lehet, hogy a halmok eredetileg csak elsődleges célokra épültek, de:
- feltételezhető, hogy az elsődleges és másodlagos funkciók már a kezdetek kezdetén együtt működtek;
- valószínű tehát, hogy egy halom sohasem volt csak egy feladatra elkészítve.

Elsődleges funkciók:

- **temetkezési hely:** a halmok közül az, amely a Kelet-Európai sztyeppéről nyugat felé haladó állattartó lovas nép hagyatéka. Sírok vannak bennük, a talajszintbe beásva.
- **lakóhely:** azok a halmok vagy helyek, amelyeket valaha laktak, és kultúrrétegeik egymásra rakódtak. Elnéptelenedésük után, hosszú évek folyamán felszínük tagolatlaná vált, betemetődött, és halommá, dombbá alakult.
- **őrhelyek:** azok a halmok, amelyek a többi már meglévő halmokat kötötték össze egymással. Üzenő szerepük és stratégiai szerepük lehetett. Elkészültükkor nem temetkeztek ezekbe.
- **pogány áldozótér:** a korábbi Szovjetunió kurgánjain több helyütt, szakrális célokat szolgáló áldozó tereket találtak. Nálunk több halom neve is bizonyítékkal szolgál.
- **településhatár kijelölése:** a középkori és újkori településhatárok vitáját sokszor a határban álló halmok döntötték el. A határok töréspontjait a halmokra helyezték el. Sok már meglévő halom így vált határ halommá. Ahol hiányzó láncszem akadt a határhalmok sorában, oda kicsi, de látható földhányást emeltek.

Másodlagos funkciók:

- **településhatár kijelölése:** a határhalmok többsége a már meglévő több ezeréves halmokból lettek kinevezve, hogy ezt a célt szolgálják
- **hírtérjesztés, jelzés:** elképzelhető talán, hogy a hajdan erősen vízjárta területek lakható „szigeteit” a halmokról elinduló információk, hírláncok kötötték össze. Vagy a hegyek elfogyásával az Alföldre kiérve a hírlánc a halmok rendszerét használhatta. Éjjel tűzzel lehetett üzenni, nappal pedig füstjelzésekkel.
- **újabb temetkezési helyek:** sok halmot a későbbiek folyamán temetkezési célokra használtak, főként a kunok és az Árpád-kori magyarok.
- **őrhely:** egy már megépített, vagy kialakult halmot a későbbiek folyamán őr- vagy megfigyelőhelyként lehetett használni.
- **templomok helyei:** az Árpád-korban sok halomra templomot, monostort építettek. Ezek jelentős része elpusztult, de bizonyítékként a romok megtalálhatók.
- **egyéb funkciók:** sok halmon találunk fészületet, fészületsort, stációkat vagy más keresztény szent jelképeket. Néhány halmot kivégzésre, például akasztásra használtak, stb.

Típus szerinti ismertetés:

A kunhalmok kialakulásuk szempontjából megkülönböztethetők, különböző típusokba sorolhatók. A kunhalom fogalma alatt a következő halomtípusok értendők:

- **Tell típusú halmok (lakódombok):** Ebbe a kategóriába a többnyire szabálytalan alakú, nagyobb átmérőjű, elnyúltabb, laposabb és viszonylag magas halmok tartoznak. Kultúrrétegük több méter vastagságú. Nálunk az újkőkori (neolitikum) fejlődés késői szakaszában jelentek meg először, a rézkorban elnéptelenedtek, majd e steril rétegekre települt a bronzkori kultúrák lakórétege. A bronzkorban (i.e. 1900-tól kb. 900-ig) újabb nagy tellek keletkeztek, nemcsak a régiek éledtek újjá. A halommá emelkedett egykori telephely kultúrrétegét főleg az ott élő emberek házainak omladéka, edénytörmelékei, tűzhelyének pernyéje, az elfogyasztott állatok szétszórt csontjai, kagylóhéjai alkották.
- **Kurgánok (sírdombok):** A régészeti kutatások feltárták, hogy a halmok nagy része rézkori és kora bronzkori temetkezések, szarmata, germán és honfoglaláskori temetők, Árpád-kori templomok és

sírok, olykor valóban kun temetkezések nyomait őrzik. A temetkezési vagy szakrális célt szolgáló kurgánok kisebb átmérőjűek, még ma is észrevehetően hegyes, csúcsos formájuk van. Általában a sztyeppei nomád lovas népek temetkezési helyei voltak. Leghíresebbek a szkíta kurgánok (i.e. 700–400). A kurgán kipcak török szó, jelentése: sír-halom.

- **Őrhalmok:** Hazánk több vidékén, különösen az Alföldön és a Kelet-Dunántúlon gyakoriak ezek a viszonylag alacsony, földből emelt halmok. Eredetileg sem lehettek magasak, de a rendszeres szántás következtében egyre alacsonyabbak lettek. Jellemző, hogy az egymástól látótávolságnyra lévő magasabb halmok (általában tell-halmok) láncszerű összeköttetését biztosították. A tűzjelzésben lehetett fontos szerepük. Elkészültükor valószínűleg nem temetkeztek ezekbe, de később igen. A Dunántúlon ez utóbbiakat tumulusoknak nevezik.

- **Laponyag:** Azok az általában hosszúkas magaslatok, melyek a kurgánoknál terebélyesebbek, de alacsonyabbak (2–6 méter). Ezek jobbára árvizes területeken voltak megtalálhatók, inkább a víz építette, mint az ember őket. Temetkezés céljára ezeket is felhasználták, részben népvándorláskori vagy korábbi temetkezések helyei. A Hortobágyon sok laponyag található.

- **Határhalmok:** Kialakulásuk és szerepük, a megyék, a járások és a települések határainak megjelölésével hozható összefüggésbe. A középkori és újkori településhatárok vitáit sokszor a határban álló halmok döntötték el. A határok töréspontjait a halmokra helyezték. Ahol hiányzó láncszem akadt a határhalmok sorában, oda egy kisebb, de jól látható földhányást emeltek. Az így keletkezett határhalmok száma csekély, a halmok közül a legfiatalabbak. Tipikusak az úgynevezett hármas határhalmok, ezek három település határának voltak jeles pontjai.

A halmok állapota:

Mérvadónak a halomtest (halomtömeg) állapotát lehet tekinteni. Ennek alapján 6 kategóriát különböztetünk meg.

1., Ép halmok /ÉP/: akkor beszélhetünk ilyen halmokról, ha a halmot a természetes erózió és szántáson kívül semmi nem változtatta meg.

2., Megbontott halmok /MB/: az ebbe a kategóriába tartozó halmok anyagából az idők folyamán valamennyit elhordtak.

3., Ráhordott halmok /RH/: ebben az esetben az eredeti halomtömeget időközben megmagasították.

4., Roncsolt halmok /RO/: ez a kategória igen gyakran előfordul, a halom főtömegét elhordták, vagy drasztikus bolygatást végeztek, amely a halom jellegét erősen lerontja.

5., Elhordott halmok /EH/: szintén igen gyakori előfordulási forma, amikor a halmokban történt roncsolás olyan nagy mérvű, hogy a halom helyét csupán enyhe háts kiemelkedés jelzi.

6., Halomhely /HH/: ebben az esetben az egykori halomnak már nyoma sincs, esetenként egy mélyedés (lapály, gödör, csatorna) van a helyén. Ilyen esetben igen nehéz az azonosítás.

A halmok felszíne:

Mozaikosan egyszerre több sajátosság is előfordulhat, amelyek a következők:

- **Ősgyep borítású (Őgy):** A halom felszínét ebben az esetben kisebb-nagyobb természetes vagy természetközeli gypállomány borítja. Ezeken a halmokon fordulnak elő a kunhalmok fontos botanikai értékét képviselő védett növénytársulások. Az öt jellemző társulás: löszpusztagyep (*Salvio-Festucetum rupicolae*), löszfal pionír társulás (*Agropyro-Kochietum prostratae*), löszlegelő (*Cynodonti-Poetum angustifoliae*), szikes pusztaré (Achilleo-Festucetum pseudovinae), ürmös szikes pusztaré (*Artemisio-Festucetum pseudovinae*). Előfordulhat, hogy a halmot teljes egészében a társulására jellemző növények fedik. Nagyrészt azonban csak degradált foltok jelzik a valahai növényzet ittlétét. Lehetséges az is, hogy egy korábban már szántóföldi művelésbe vont, vagy erdő művelési ágba vont halmon az ősgyep borítás visszaállt, illetve a környező területek növényborításától függően részben visszatelepült.

- **Bolygatott (Bo):** A halmot ebben az esetben erősen leromlott állományú, elgyomosodott gyp borítja. A talajroncsolást (olykor a mélyebben fekvő kultúrréteget is) főleg árkolás, műtárgylétesítés, de nem elég odafigyeléssel végzett régészeti ásatás is okozhatja.

- **Fásított, erdősített** (Fe): A faültetés, erdőtelepítés következtében a kultúrréteg erősen károsodik, a halom elveszti jellegét, tájképileg is erősen megváltozik. A halmokra elsősorban tölgyet és akácot telepítettek, ez utóbbi nitrofil gyomnövényflórát állandósít. A kerti halmokon gyakran szőlő és gyümölcsfák találhatók.
- **Részben szántott** (Rsz): Ebben az esetben a halom felülete nincs megszántva, csak általában nagyobb része. Ilyenkor a meredekebb halomlejtők, a halomtető vagy a geodéziai magassági jegy környéke maradt ki a szántásból. Ezt a részt általában ősgyep, vagy gyomfoltok tarkítják.
- **Teljesen szántott** (Tsz): A halom teljes felülete a lábától a tetejéig megművelt, szántott. Ebben az esetben a halom felszínén semmilyen műtárgy, vagy fa, facsoport nem található.
- **Erősen kultúr jellegű** (Ek): Leggyakoribb eset, hogy a halom tetején geodéziai magassági jegy van. Ennél sokkal jobban elrontja a természetes képet, ha a halmon épület vagy valamilyen építmény (geodéziai torony, kilátó, villanyoszlop, antenna, kápolna, temető, feszület, csőszház, pincebejárat, hodály, istálló, rádió telefon torony, szélmalom, stb.) található.

A halmok közvetlen környéke:

A kunhalom közvetlen környékén kb. 1 ha. területet célszerű figyelembe venni. Egyszerre több tényező is felmerülhet. Ezek a következők:

- **Szántó** (sz): Mivel a halmok a terület hátsó részeire települtek, ezért közvetlen környékük leggyakrabban szántóföld (csernozjom; réti, szikes talaj).
- **Mocsár/Fertő** (m): A halmok zöme közvetlenül vízközelben épült, így ma is gyakran találunk környezetünkben mocsármaradványt, vagy olyan lapos részt, (elhagyott folyómeder) ami belvizes időszakban víznyomásos lesz.
- **Legelő** (l): zömmel sziki legelők, illetve kaszálók. Előfordul, hogy ritkábban intenzív gyepekként voltak művelve. Ezek a legelők is az egykori mocsár-fertők kiszáradt térségei mellett helyezkednek el.
- **Erdő** (e): Kivétel nélkül telepített. Főleg akác, papír-nyár, kevert állományú tölgy erdők. Olykor gyomerdőt alkotnak: gyalogakác, akác, bálványfa, ördögcérna, bürök fajok kevert állományai.
- **Kert** (k): Mivel a kertek a leghátasabb részeken alakultak ki, törvényszerűen több halom is kertekben található.
- **Település** (t): Gyakori a halmok település közelsége is. Inkább a települések peremén maradtak fenn a halmok. A belterületek halmjai erős kultúrhatást mutatnak. Egy részük nem is kunhalom. A halmok szomszédságában gyakran tanyák, hodályok, majorok épültek.
- **Műtárgy** (mű): Ebben az esetben a halom közvetlen környezetében valamilyen műtárgy található. Ez megegyezik az erősen kultúrjellegű halmok (Ek) műtárgyaival.
- **Csatorna** (cs): Ezek kisebb-nagyobb öntöző-, levezető-, tápcsatornák, illetve árkok és kanálisok.
- **Út** (u): A halom közvetlen környezete mellett vagy a roncsolt halomtest oldalán található utak. Ez lehet dűlőút; földút, műút, ösvény stb.
- **Gödör** (g): többnyire homokbánya, digógödör, ami legtöbbször illegális szemétkerakóhelyé válik.

Régészeti adatok:

A halmok zöme feltáratlan. Ha felszínén csont- vagy cseréptörmelék található, azt az adott halom leírásánál jelezni kell. Ugyanúgy utalni kell az ismert régészeti adatokra, feltárási eredményekre.

Botanikai értékek:

A vizsgálat során itt a társulások nevét, illetve ritka vagy védett növények leírását kell elvégezni. Bármilyen degradált ősgyepfoltot le kell írni, ha lehet állományszámot is jelöljünk.

Tájképi értékek:

Döntően szubjektív megítélésű fogalom. Szerepeltetésével azt a tájértéket igyekszik kifejezni, amit a halom az adott helyről nézve a szemlélőben, mint látvány kivált. Az asztalsímaságú határból néhány méterre kiemelkedő halmok kétségtelenül magukra vonják az arra járók figyelmét. A tájképi értéket rontják a beépítések, befásítások, csonkítások és a halomra helyezett műtárgyak.

Irodalmi, néprajzi, kultúrtörténeti vonatkozások:

Több kunhalomhoz is kötődnek legendák, hiedelmek, és egyéb néprajzi kuriózumok. Ezeket éppúgy, mint a hozzájuk kapcsolódó írásos dokumentumokat utalásszerűen, vázlatosan meg kell említeni. Nem törekszünk teljes részletességre, hiszen elsősorban a kunhalmok állapotörögzítése a cél, de az elkészített anyag hiányos volna, ha a kultúrtörténeti emlékekről, hagyományokról nem emlékeznénk meg.

Kunhalmok kategóriába sorolása

A táj- és természetvédelmi szempontból történő csoportosítás a kunhalmokat hét különböző kategóriába sorolja, melyek a következők:

1., Viszonylag háborítatlan, ép, jellegüket még jól őrző halmok

Ezeknek csekély a száma. Háborítatlan halomról eleve nem beszélhetünk, mivel a fogalom eszmei zavartalanságot tételezne fel, ami egy több ezer éves, emberi környezetben meglévő objektumnál elképzelhetetlen. Így csak viszonylagos háborítatlanságról lehet szó. Ezek a halmok még őrzik kultúrrétegeiket, épek, tájképileg is markáns kiemelkedései a vidéknek. Növényzetük többnyire degradálódó löszgyep.

2., Jellegüket még őrző, ép, de jelenleg is szántott, vagy korábban már megművelt (beépített, beerdősített) halmok

Legfőbb jellemzőjük, hogy még épek. A szántás (beépítés, erdősítés) következtében eredeti vegetációjukat elvesztették, így többnyire kultúrnövényzet vagy gyomtársulás borítja felszínüket. Többségüket a halomtetőig szántják, ahol a legtöbbször magassági jegy is található. Általában magas (6–10 méter magasságú), szép formájú kiemelkedések. Legfelsőbb kultúrrétegük a mély talajművelés következtében megsemmisült, széthordódott.

3., Eredetileg is alacsony, vagy a művelés miatt már lekoptott, de alapjaiban még ép halmok

Az előbbieknél alacsonyabb (4–5 méter), szabályos, ép formájú, lankás lejtőjű kiemelkedések, amelyek fölthetőleg eredetileg sem voltak túl magasak. Általában a nagyobb halmok kísérői. Mivel e földkiemelkedéseket már régóta szántják, így az idők folyamán eléggé lekoptak, s felső kultúrrétegük (ha egyáltalán volt) nagyobb területen széthordódott.

4., Megbontott, megbolygatott halmok, jelentős növénytani és régészeti értékkel

Egy részük már régen roncsolódott (például úttöltés és útépítés, kincskereső régészkedés; erdősítés-parkosítás miatt), más részük napjainkban lett megbontva, megbolygatva. Ennek ellenére egy-egy ilyen halom szinte utolsó menedéke a löszgyepvegetációnak, míg más halmok elsősorban régészeti értékeik miatt érdemelnek oltalmat.

5., Erősen megcsonkított, vagy részben elhordott, jellegvesztett halmok

Károsodásuk nagymérvű, tekintélyes részük már hiányzik. A még többé-kevésbé épnek tekinthető halmokat is erős kultúrhatás érte, a jellegvesztés miatt pedig már nem keltik a halom benyomását.

6., Halomroncsok, jelentősebb érték nélkül

Egykor jelentős halmok voltak, jelenleg alig észrevehető kiemelkedések. Legtöbbször gazos gyomtársulás jelzi hollétüket. Régészeti szempontból még így is különlegesen értékesek.

7., Széthordott halmok, halomhelyek

Ma már alig utal valami egykori jelenlétükre. Legföljebb enyhe kiemelkedés, talajelszíneződés, törmelék, vagy éppen ellenkezőleg valamilyen mélyedés (digógödör, csatorna stb.) jelzi a helyüket.

Jelenlegi állapot:

A kunhalmok pusztulása végzetesen felgyorsult. Egyrészt az elhordás, a roncsolás, másrészt a mélyművelés, a beerdősítés, beépítés miatt szűnnek meg halmok, vagy változik meg, károsodik maradandóan kultúrrétegük, vegetációjuk. Ezek a halmok pedig nemcsak tájképi tartozékai az Alföldnek, hanem sajátos történeti – kultúrtörténeti értéket is rejtene rétegeikben.

A régészeti kutatások kiderítették, hogy a halmok nagy része rézkori, korabronzkori temetkezések, bronzkori telepek, szarmata, germán, honfoglalás kori temetők, Árpád-kori templomok és sírok, olykor valóban kun temetkezések nyomait őrzi.

Legalább ennyire fontos az is, hogy az Alföldet egykor borító ligetes táj löszgyep maradványainak szinte már csak a halmok az utolsó menedékei.

Összességében elmondhatjuk, hogy ennek az egységes Kárpát-medencei európai nagytájnak, az Alföldnek a kunhalmok unikális értékű tájelemei, elsősorban táj-, régészeti-, kultúrtörténeti-, és botanikai kincsek őrzői.

Jelenük, de jövőjük is a területen élő és főleg az ott gazdálkodó emberek munkájától, oltalmazó vagy pusztító tevékenységétől függ. Ettől függ, hogy megmaradnak-e a kunhalmok az itt még megtalálható növény- és állatfajok számára élőhelyekként. A velük kapcsolatos természetvédelmi munkának a legfőbb tennivalója csak az lehet, hogy értelmes kompromisszummal útját álljuk az utóbbi időben igen felerősödött halompusztító tevékenységnek. A legsürgetőbb feladat a jelenlegi állapot rögzítése, fenntartása. Már ez is nagy eredmény lenne, mert ezzel megállíthatnánk a halmok széthordását, végleges pusztulását. El kell készíteni a halmok keresztszelvényét, pontos térképét, kataszterezését, és sort kell keríteni növénytani állapotuk vizsgálatára, cönológiai felvételezésükre. Megfelelő nagyságú pufferzóna kialakításáról is gondoskodni kell. A kunhalmok pótolhatatlan nemzeti kincseink, ezért megőrzésük is nemzeti feladat kell, hogy legyen.

A mai természeti alapjából kizuhant világunk alapvetően két irányban „használja” még meglévő halmainkat. A két irány alapvetően ellentétes indítatású.

- A mezőgazdasági művelés során akadálynak, vagy egyszerű földkupacnak tekintik. Az útépitések során elhordják, elrombolják őket, még ha nyilvánvaló is, hogy csontok leletek kerülnek elő a dózerek munkája során. Régész legkritikább esetben látja ilyenkor e földhányásokat. Leendő pusztításukat felismert jelentőségük miatt is mindenképpen meg kell akadályozni! Házak építéséhez gödrök árkok betemetéséhez feltöltéséhez kiváló minőségű föld nyerhető könnyen a halmokból. A mai technika 1-2 nap alatt elhordja a legnagyobb halmokat is még mielőtt közbe lehetne avatkozni. A legnagyobb veszély: az azonnali szerzés a harácsolás folyamatos vágya. Az erkölcs nélküli világ nem érti az aggodalmakat.

- A másik irány „az utolsó óra iránya”. A halmok, mert szigetként kiemelkednek a megművelt területek monokultúrái közül őrzik néhány négyzetméterükön is a régi növény és állatvilág apró elemeit., a mára igen védett egyedeit, kuriózumait. Elhordásuk tehát már természetvédelmi okból is meggátolandó!

Az 1996. évi LIII. törvény, amely a természet védelméről szól, országos védettséget adott a halmoknak. A törvény magával vonja azt, hogy 2000. január 1-ig kellett volna elkészíteni az összesítő halomkataszteri jegyzéket.

A legfontosabb feladatunk azonban az, hogy a kunhalmok megmaradjanak a jövő évezred számára is!

A KUNHALMOK MEGMENTÉSÉNEK LEHETŐSÉGEI:

A társadalmi szemlélet befolyásolása

Ez az egyik legfontosabb feladatunk, ha azt akarjuk elérni, hogy a kunhalmok megmaradjanak a jövő évezred számára is.

Az első lépés mindenképpen az lenne, hogy megismertessük az emberekkel, mik is azok a kunhalmok egyáltalán. Miért fontos, hogy óvjuk-védjük őket? Ezt talán legkönnyebben úgy lehetne elérni, ha folyóiratokban, helyi kiadványokban adnánk választ ezen kérdésre. Azokon a településeken, amelynek közigazgatási határában található kunhalom, kiemelt fontossággal kellene felhívni a lakosság figyelmét e helyi örökségre. Ha lehetőség van rá, akkor helytörténeti oktatás keretén belül külön figyelmet kellene szentelni ezen építményeknek. Az önkormányzatok, illetve helyi szervezetek feladata lenne állandó városvédő- és szépítő egyesületek létrehozása, amelyek a kunhalmok ápolásában évről-évre segítséget tudnának nyújtani.

A másik nagyon lényeges tényező, hogy az iskolai oktatás folyamán is szót ejtsünk a kunhalmokról. Már kisiskolás korban szerepet kell kapnia a környezeti nevelésnek. Madarak és fák napja vagy a Föld napja alkalmából, ott ahol erre lehetőség nyílik, kirándulást lehet szervezni egy-egy halomhoz. Itt beszélni lehetne a halmok történelméről, értékeiről, növényzetéről, állatvilágáról.

Ez a feladatunk a jövőre nézve, és ebben kell, hogy segítséget nyújtsanak az önkormányzatok, tanítók, tanárok, helytörténészek, biológusok, régészek, kutatók, illetve természetvédelmi szervezetek.

Az országos védettség és a helyi védelem szankcionálási lehetőségei:

A kunhalmok országos védettségét, illetve helyi védelmét a gyakorlatban is meg kell valósítani. A szankcionálási lehetőségek felsorolása előtt azonban meg kell említeni az egyik fontos eszközt, a megelőzést. A preventív védekezés a kunhalmok esetében is eredményes lehet. Az egyik ilyen megoldás lenne a halmok táblával való megjelölése, amely egyúttal figyelemfelhívó hatást is kiváltana. A magántulajdonban lévő halmok tulajdonosaival szintén ismertetni kellene, hogy mi az, amit megtehetnének és mi az, amit nem. A környezeti nevelés is elősegítheti a halmok fennmaradását.

Az országos védettség után ugyan a halmokra vonatkozólag külön tiltó szabályok nem születtek, de a halmokkal kapcsolatban is jól behatárolható a természetkárosítás büntette. Amelyek a következők (az 1996. évi LIII. törvény, 31., 35., 39., 41. §-ból fakadóan): **TILOS** a védett természeti terület állapotát (állagát) és jellegét a természetvédelmi célokkal ellentétben megváltoztatni.

Ebből adódóan **TILOS**: a halom alakjának, terjedelmének megváltoztatása; a halmokon nyomvonalas létesítmény és földmű építése; a halmokra műtárgyak felhelyezése; a halmok fásítása; a halmokon a gyeptet feltörni, azt beszántani; a növények gyűjtése; a halmok szakszerűtlen legeltetése, kaszálása; a halmokon engedély nélkül égetni; „kincskeresés” céljából feltárást végezni; a halmokon építkezést folytatni.

Ezen tiltó szabályzatok nem betartása esetén, a károkozó köteles természetvédelmi bírságot fizetni (1996. évi LIII. törvény 80. §). A természetvédelmi bírság nem mentesít a büntetőjogi, a szabálysértési, a kártérítési felelősség, valamint a tevékenység korlátozására, felfüggesztésére, tiltására, továbbá a helyreállításra vonatkozó kötelezettség teljesítése alól. A természetvédelmi bírság mértékét az illetékes nemzeti parki igazgatóság, helyi jelentőségű védett természeti terület esetében pedig a jegyző szabja ki.

A helyi védettség alá helyezett kunhalmok esetében, amennyiben valaki a védelem alá helyezett értéket megsemmisíti, megrongálja, (ha cselekménye súlyosabban nem minősül) szabálysértést követ el, amely pénzbírsággal sújtható.

A halmok helyi védettség alá helyezéséhez nem szükséges önkormányzati rendeletet alkotni, de javaslom egy lakossági fórum összehívását, melyre az érintett földtulajdonosokat meg kell hívni, akik tájékoztatást kaphatnak a birtokolt területükön lévő természeti értékekről.

Draviczki Imre tanító gyűjtése és feldolgozása alapján Hajdúnánás földrajzi nevei (1990) című kiadvány alapján a Hajdúnánás város közigazgatási területén (még) fellelhető kunhalmok, kurgánok listája:

1. Nagy Dinnyés-halom
2. Fekete-halom (101 m)
3. Fürj-halom (103 m)
4. Kosár-halom (101 m)
5. Köves-halom (108 m)
6. Lopó-halom (97 m)
7. Lyukas-halom (101 m)
8. Nagy Mézesmáj-halom (116 m)
9. Rothadt-halom (104 m)
10. Süldős-halom (97 m)
11. Test-halom vagy Rácdomb (108 m)
12. Veres-halom (97 m)
13. Nagy Vidi-halom (104 m)
14. Zöld-halom (92 m)

A halmok helye és helyrajzi száma a Hortobágyi Nemzeti Park Igazgatóság által rendelkezésre bocsátott, mellékelt kataszteri jegyzéken megtalálható. A két felsorolás között eltérés tapasztalható, a fentebb aláhúzással jelölt halmok a kataszteri jegyzékben nem szerepelnek.

Több halomnak már csak a neve maradt fenn, így pld: Utasér-halom; Kakas-halom; Rezes-halom; Kis Dinnyés-halom; Babaér-halom; Pap-halom; Szállás-halom; stb.

Halmaink helyzete, állapota:

Hajdúnánás külterületi határa, 24.000 hektár, melyből 14.000. hektár a szántó, a többi 10.000. ha rét, legelő művelési ágú. A szántók környezetében lévő halmoknál intenzív mezőgazdasági tevékenység folyik.

A Hajdúnánás Köves-halom (Hajdúnánás 1), amely történeti-régészeti védelem alatt álló középkori templom, temető és kurgán is. Ez az egyik legrosszabb állapotú halom Hajdúnánás határában (és a megyében). A felszínét folyamatosan szántják, azt középkori téglák és embercsont borítja.

A többi halom helyzete is hasonlóan igen rossz. A halmok elszántása, vagy oldalának felszántása szinte mindegyiknél jelentős mértékű, annak ellenére, hogy a partos homokos talajon nem várható rekordtermés.

A földhasználóknál el kell érni, hogy a halom környezetében a művelés során tartsanak megfelelő távolságot, amit adott esetben valamilyen módon esetleg adó, vagy mezőri járulék csökkentésével lehetne méltányolni.

Szerencsésebbek a rét, legelő, művelési ágú területeken lévő halmok, így a Fürjérben lévő Fürj halom, melyet teljes terjedelmében gyeppel borít, ill. a Süldős, és a Fekete halmok melyek, ugyan körbe vannak szántva azonban maga a halom test ép, sértetlen.

Számos halomnál figyelhető meg azonban rongálás, elhordás (mely miatt jelen előterjesztés is készült). Ilyen például a Tedej település D-i oldalán található Nagy Dinnyés halom, melyet a '90-es években akartak elhordani, amit egy akkori önkormányzati képviselő, Kelemen Sándor határozott közbelépése akadályozott csak meg. A halom maradványa ma torzéként látható az út mellett.

Szintén elhordás, és elszántás nyomai tapasztalhatók a Hajdúnánás-Tiszavasvári között lévő Rothadt halomnál, mely a vegetáció alapján több évtizedes lehet. Figyelmes szemlélő számára is csak a sík, megművelt területen lévő kiemelkedés utal arra, hogy ott valamikor kunhalom állt.

A Hajdúnánás-Tiszavasvári között a megyehatáron lévő Lyukas halomnál történt, - a halom közepén történő átvágása, az ott lévő állítólagos vizesárok miatt (!?), - pusztítás pedig finoman fogalmazva is, egyenesen nem nevezhető „kultúremberhez” méltónak.

Az ilyen és hasonló „tevékenységek” megakadályozása érdekében hatékonyan fel kell lépni, szankciók alkalmazásával.

A Lyukas-halom átvágásával átlag 5-8 m. magas meredek földfal képződött, melyben állatok (róka, borz) által készített kotorékok láthatók. A fal a csapadékvíz, ill. a kotorékok következtében bármikor leomolhat, ami baleseti veszélyforrása lehet.

Halmaink jelentős részén elburjánzott a növényzetet, akácot, bodzát, stb. szükséges lenne folyamatosan irtani.

Sajnos a kunhalmok kataszterbe vétele, így a hajdúnánási halmoké sem történt meg teljes mértékben, így a Földhivatalban a tulajdoni lapokra sincs rávezetve, hogy az adott területen védelem alatt álló természeti emlék található. Ennek megtörténtét minél hamarabb el kell érni.

Megítélésen szerint sokaknak nincs tudomással arról, hogy a földjén felbecsülhetetlen természeti érték található. A felvilágosító munka e tekintetben elkerülhetetlen.

Megoldás lehetne, a halom környezetében 1 hektár földterület megvásárlása, vagy az önkormányzat tulajdonában lévő termőföld cseréjével történő kiváltása. A halom és környékének gondozását szerződés alapján azonban továbbra is a volt földhasználó látná el. (Tekintettel a város költségvetésére, azonban ez a megoldás jelenleg még nem kivitelezhető.)

Figyelemmel a város költségvetésének helyzetére olyan megoldásokat próbálok keresni, melyek nem járnak anyagi ráfordítással, azonban egy kis odafigyeléssel, felvilágosító tevékenységgel elérhetjük a kívánt célt, hogy a nálunk még meglévő felbecsülhetetlen értékű kultúrtörténeti emlékeket, értékeket az utókor számára megőrizzük.

Az előterjesztést és az ahhoz kapcsolódó határozatokat - a városunk közigazgatási területén lévő felbecsülhetetlen természeti értékek megmentése érdekében, természetesen annak kellő megfontolását követően - a Tisztelt Képviselő-testület, és Bizottságok részére elfogadásra javaslom!

A fentiek alapján előterjesztem az alábbi

H a t á r o z a t i j a v a s l a t - o t:

- 1./ Hajdúnánás Városi Önkormányzat Képviselő-testülete a Hajdúnánás közigazgatási területén lévő kunhalmokról szóló előterjesztést megismerve úgy határoz, hogy a Hajdúnánás közigazgatási területén lévő kunhalmok természeti értékének megismertetése, művelésük eltérő módja, megóvása kapcsán szükségesnek látja lakossági fórum összehívását az érintett földtulajdonosok bevonásával.

Felkéri Dombi György ÜIB elnököt, hogy a lakossági fórum összehívásáról és annak lebonyolításáról gondoskodjon

Felelős: Dombi György ÜIB elnök

Határidő: 2008. november 30.

- 2./ Hajdúnánás Városi Önkormányzat Képviselő-testülete a Hajdúnánás közigazgatási területén lévő kunhalmok természeti értékének megóvása kapcsán szükségesnek tartja egy iránymutatás kidolgozását az érintett földtulajdonosok felé, a halmok művelésének módjára és használatának körülményeire, továbbá szükségesnek tart egy intézkedési terv elfogadását a halmok megmentése érdekében.

Felkéri Dombi György ÜIB elnököt, hogy az iránymutatás és az intézkedési terv kidolgozásáról és annak képviselő-testület elé terjesztéséről gondoskodjon.

Felelős: Dombi György ÜIB elnök

Határidő: 2008. november 30.

- 3./ Hajdúnánás Városi Önkormányzat Képviselő-testülete a Hajdúnánás közigazgatási területén lévő kunhalmok természeti értékének megóvása kapcsán szükségesnek tartja, hogy a Mezei Őrszolgálat bevonásával azok folyamatos ellenőrzése - az esetleges károkozások megelőzése érdekében - megvalósuljon.

Felkéri a polgármestert, hogy a Mezei Őrszolgálat bevonásával a kunhalmok folyamatos ellenőrzéséről gondoskodjon.

Felelős: Dr. Éles András polgármester

Határidő: folyamatos

- 4./ Hajdúnánás Városi Önkormányzat Képviselő-testülete a Hajdúnánás közigazgatási területén lévő kunhalmok kapcsán szükségesnek tartja, hogy az oktatási intézmények által azok tanulói is tudomást szerezzenek kunhalmok természeti értékeiről.

Felkéri a polgármestert, hogy jelen előterjesztés megküldése mellett az oktatási intézmények vezetőit kérje fel tájékoztatás megtételére.

Felelős: Dr. Éles András polgármester

Határidő: 2008. október 31.

Hajdúnánás, 2008. október 8.

Dombi György
ÜIB elnök

Meghívottak a napirendi ponthoz:

Aranyos Annamária, a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal Észak Alföldi Iroda Debrecen régész felügyelője

Herczeg Ferenc, a Hortobágyi Nemzeti Park Igazgatóság, Szatmár-Bereg Tájvédelmi Körzet természetvédelmi őre

Török Róbert a Mezei Őrszolgálat vezetője